

Дем'яненко А. А.

*аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
(Україна)*

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Сучасне суспільство переходить до нового типу суспільного виробництва, а основними факторами, що зумовлюють досягнення соціально-економічних цілей і завдань на сьогодні стають знання, освіта, інтелектуальні здібності, здоров'я, повнота людського життя і можливість вільної реалізації людського потенціалу. Перехід до сталого людського розвитку є природною реакцією світової спільноти, що прагне до виживання і подальшого розвитку. Так, поняття «людський розвиток» є багатограним, всеохоплюючим та інтерпретується в науковій літературі по-різному, тому з метою комплексного дослідження процесу розширення людських можливостей автором узагальнено та виділено основні підходи щодо його трактування.

Огляд існуючих трактувань сутності людського розвитку дозволяє авторові виділити такі підходи дослідження категорії, як: процесний, системний, концептуальний, ресурсний, гармонізаційний і структурний.

У результаті дослідження виявлено, що переважна більшість науковців, що досліджують проблеми людського розвитку, розглядають категорію як певний процес. Як показав аналіз літературних джерел, у загальному вигляді процес людського розвитку повинен бути постійним і спрямованим на розширення людських можливостей, свобод і варіантів вибору людини. Однак, варто відзначити, що один із основоположників теорії людського розвитку Махбуб уль-Хак [13] та вітчизняні науковці Ж. В. Дерій [4] та О. О. Стрижак [10] процес людського розвитку ототожнюють зі зростанням економічного добробуту, примноженням доходів населення, здоров'я, освіти, навколишнього середовища тощо.

В свою чергу Н. В. Томчук розглядає людський розвиток як сукупність елементів, що складають систему відносин між людиною та соціально-економічними інститутами з метою можливості реалізації прагнення у досягненні власного розвитку людини. Науковець стверджує, що людський розвиток – це «система відносин, якими визначається процес постійного зростання можливостей особистості за умов оптимального економічного забезпечення задоволення зростаючих потреб життєдіяльності...» [11, с. 6].

В рамках концептуального підходу Л. І. Безтелесна наголошує, що під людським розвитком варто розуміти «економіко-управлінську концепцію, що на сучасному етапі найповніше відображає мету суспільного поступу, роль і місце розвитку людини в економічній системі держави і має дістати належну підтримку не лише в економічній літературі, а й у процесі державотворення

України» [1, с. 25]. У той же час Ж. В. Дерій, виділяючи концептуальний підхід, визначає категорію як парадигму сучасного розвитку [4].

Поняття людського розвитку фахівці Державної служби статистики України розглядають з точки зору процесу надання можливості людям розвивати свій потенціал. Варто зазначити, що і О. А. Гриценко ототожнює людський розвиток з продуктивним процесом реалізації внутрішнього потенціалу людини [2]. Тож у даному випадку, вважаємо за необхідність розглянути сутність поняття «людського потенціалу».

Так, згідно із трактуванням С. В. Мочерного [5], людський потенціал автор вважає мірою реалізації людських здібностей, таланту, кваліфікації та їх можливості отримувати прибуток, тобто реалізація основних людських ресурсів з певною метою. Відповідно до визначення Л. В. Рудич людський потенціал пов'язаний із якісними характеристиками людини: із запасом знань, здібностей та із можливістю їх оновлення, удосконалення та нарощення. Розглянуте трактування автора також пов'язане з ресурсною складовою людини та їх реалізацією [9].

Л. М. Яворська наголошує, що людський потенціал і людські ресурси слід розрізняти з позиції залучення їх в економіку. Людський потенціал вона вважає ширшою категорією, оскільки людські здібності та їх реалізація не залежить від матеріального чи нематеріального виробництва. У той же час автор наголошує, що категорії «потенціал» і «ресурси» не є різнорідними, їх не варто протиставляти одна одній. Потенціал є більш узагальненим поняттям ресурсів відповідно до місця і часу їх реалізації [12]. Таким чином, людський розвиток, як і людський потенціал можемо розглядати й з точки зору ресурсного підходу, що акцентує увагу на ефективності використання наявного внутрішнього потенціалу з метою розвитку людини.

Прибічниками гармонізаційного підходу вважаємо Н. В. Томчук, яка підкреслює, що людський розвиток є гармонізаційним та всебічним і сприяє «підтриманню тривалого, здорового і творчого активного життя, високого загального рівня освіти, передусім професійної, реалізація можливостей культурного та духовного збагачення» [11, с. 6]. Також, посиляючись на визначення, сформоване фахівцями Державної служби статистики України, людський розвиток означає «...жити продуктивно і творчо в гармонії з людськими потребами та інтересами» [8, с. 4]. Отже, результати дослідження дефініцій людського розвитку дають можливість автору виділити гармонізаційний підхід до вивчення категорії «людський розвиток», що передбачає гармонізацію інтересів і потреб людини з можливостями їх задоволення, а також з інтересами зовнішнього середовища.

Структурний підхід передбачає вивчення складових елементів і структур людського розвитку. Склад елементів людського розвитку є неоднозначним, він багатоаспектний і залежить від різних умов людського розвитку, та чинників, що на нього впливають. У результаті проведеного морфологічного аналізу автора [3] визначено, що категорію людського розвитку науковці розглядають через призму її складових, найбільш важливими та актуальними компонентами

людського розвитку є: довге і здорове життя, рівень освіти та її доступність, доступ до матеріальних ресурсів.

Таким чином, існують різноманітні точки зору щодо визначення людського розвитку, запропоновані як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. У даному дослідженні автором узагальнено та визначено основні підходи дослідження категорії людського розвитку, якими є: процесний, системний, концептуальний, ресурсний, гармонізаційний і структурний. На нашу думку, запропоновані підходи дозволяють отримати більш комплексне та чітке уявлення процесу людського розвитку та можливості його втілення у суспільне життя.

Список використаних джерел

1. Безтелесна Л. І. Ринкові механізми управління людським розвитком [Текст] / Л. І. Безтелесна ; Національний ун-т водного господарства та природокористування. – Рівне : Редакційно-видавничий центр НУВГП, 2006. – 310 с.

2. Гриценко О. А. Справедливість як підґрунтя людського розвитку / О. А. Гриценко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2013. – № 2. – С. 274-276.

3. Дем'яненко А. А. Морфологічний аналіз сутності поняття «людський розвиток» / А. А. Дем'яненко // Стратегічні імперативи розвитку туризму та економіки в умовах глобалізації : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 30-31 березня 2017 р.). – Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. – С. 158-159.

4. Дерій Ж. В. Регіональна парадигма якості життя та людського розвитку / Ж. В. Дерій // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2013. – № 4 (70). – С. 229-237.

5. Економічна енциклопедія у трьох томах – Т 2 / Редкол. : Мочерий С. В. (відл. ред.) та ін. – К.: Видавничий дім «Акалсмія», 2000 – С. 217-211.

6. Макоцьоба М. В. Прогрес у людському розвитку регіонів України: методологія вимірювання та механізм забезпечення [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / М. В. Макоцьоба ; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. – К., 2012. – 20 с.

7. Мацола М. М. Розширення можливостей людського розвитку сільського населення Карпатського регіону [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / М. М. Мацола ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаніка. – К., 2010. – 210 с.

8. Регіональний людський розвиток [Електронний ресурс] // Статистичний бюлетень Державної служби статистики України. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_rir_zb.htm. – Дата доступу: 05.04.2017.

9. Рудич Л. В. Людський потенціал споживчої кооперації як чинник забезпечення якості життя сільського населення [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Л. В. Рудич ; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. – К., 2016. – 20 с.

10. Стрижак О. О. Теоретичні основи людського розвитку / О. О. Стрижак // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2011. – № 15. – С. 107-116.

11. Томчук Н. В. Система соціально-економічного забезпечення людського розвитку в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08. 00. 01 / Н. В. Томчук ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20 с.

12. Яворська Л. М. Особливості розвитку людського капіталу в трансформаційній економіці / Л. М. Яворська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер. : Економічна теорія та право. – 2014. – № 2. – С. 108-117. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_2_12. – Дата доступу: 05.04.2017.

13. Haq, Mahbub Ul The Poverty Curtain: Choices for the Third World / Mahbub Ul Haq. – New York: Columbia University Press, 1976. – 247 p.

14. Haq, Mahbub Ul Reflections on Human Development/ Mahbub Ul Haq. – New York : Oxford University Press. – 1995. – 288 p.

15. Human Development Report 2010. The Real Wealth of Nations [Electronic resource]. UNDP. – New York: Oxford University Press, 2010. – Available at: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf. – Access date: 05.04.2017.